

Bestuur.

Aan het hoofd der desa staat een bandèsa, die ter zijde wordt gestaan door een klian-dèsa. Zij verrichten den dienst in de tempels balé-agoeng, poera-Batoer, poera boekit; steeds worden zij uit dezelfde families gekozen. Hetzelfde is het geval met de pamangkoe, die aan het hoofd van de poera-balé-dalëm staat. Volgens de sima moest er ook nog een koebajan zijn, als hoedanig de oudste der krama desa behoorde te fungeeren, doch dit is in onbruik geraakt.

Ambtsvelden of andere bijzondere voordeelen zijn aan de leden van het desabestuur niet toegekend.

Aanplantingen op droge velden.

Tegalgronden worden op dit desagebied slechts weinig aange troffen, hier en daar enkele kleine stukjes met djagoeng beplant aan de kanten der tuinen. Deze laatste komen in vrij aanzienlijke uitgestrektheid voor; het meerendeel ligt ten zuid-oosten der desa in verschillende onder aparte namen bekende stukken, die slechts door wegen of kleine ravijntjes van elkander gescheiden zijn. Men treft daarin hoofdzakelijk aan: arèn- en pinangpalmen, bamboe, pisang, en verscheidene soorten van vruchtboomen als wani, doerèn, mangga, mangka, moentis, enz. Op vele plaatsen staan de boomen echter wijd uiteen en kleine onbeplante of met alang-alang begroeide stukken grond komen tamelijk veelvuldig voor, terwijl voorts op de meeste plaatsen de arènpalmen verreweg de bovenhand hebben. Arènpalmen waren vroeger overvloediger dan thans, hetgeen men toeschrijft aan het openkappen van het terrein en de schade aan de jonge uitspruitsels toegebracht door de wilde varkens. Klapperboomen treft men in de tuinen slechts weinig aan; meer koffieboomen, welke daar goede resultaten opleveren evenals die, welke in het bosch geplant zijn.

Terreingesteldheid en uitgestrektheid.

Op het bebouwde gedeelte van het desagebied is de terreingesteldheid gunstig, ravijnen of andere oneffenheden komen niet voor. Een ander geval is het met de zuidelijke onbebouwde gedeelten van het gebied; daar zijn de hellingen zóó steil, de ravijnen zoo diep, dat aan bebouwing niet te denken valt. De grond bestaat uit klei-aarde (tana h lëgit) met een onderlaag van paras. Aan de omstandigheid, dat de paras zich zoo dicht aan de oppervlakte bevindt, schrijft men het toe, dat de koffie in de tuinen eer sterft dan die in het bosch, waar de bovenlaag van den grond dikker is. Eenige tuinen, aan den kant der leiding gelegen, krijgen, als er overvloedig water is, een deel daarvan, in het tegenovergestelde geval zijn zij geheel van den regen afhankelijk.

De uitgestrektheid der tuinen bedraagt:

Karangoewoeng	47.800	□ meters
Tambir	40.000	"
Dadjadangin desa	538.900	"
Soemangah	25.800	"
Bandjar-klodan	10.100	"
Jèh-anekean	13.000	"
Bengkël of Pamèsahan	52.500	"
Klampitan	42.700	"
Pasoet	17.200	"
Totaal	778.000	□ meters

Grondenrecht.

Verreweg de meeste bouwgronden zijn in onbepaald [onbeperkt?] bezit van de desabewoners. Alleen een gedeelte van den tuin, genaamd Poeko, maakt daarop eene uitzondering. De opbrengst der daar groeiende doerënboomen komt ten bate van de desakas. De boschgrond behoort in zijn geheel aan de desa; wel kan men vergunning krijgen aldaar koffie te planten en de voordeelen daarvan komen dan geheel aan den planter of na diens dood aan zijne erfgenamen, mits men na verloop van eenige jaren eene zekere oepëti aan de desa betaalt. Blijft men in gebreke dat te doen of wordt de grond verlaten, dan vervalt hij weer aan de desa. Tevens staat het een ieder vrij op den desagrond brandhout te halen of boschproducten in te zamelen. De erven worden slechts door de desa in gebruik gegeven. Wordt één daarvan verlaten, zoo komt, volgens eene bepaling der sima, het erf weer aan de desa en al hetgeen er op stond aan den vorst.

Domeintuinen of tegalvelden komen op dat desagebied niet voor.
Planten door vreemden.

Drie lieden uit de desa Tënaön hebben tuinen op het desagebied van Silangdjana. De inwoners van laatstgemelde desa bezitten geene tuinen of tegalvelden op het gebied van andere desa's.

Belastingen; diensten.

Voor de tegalvelden en tuinen is aan den vorst nooit eenige belasting betaald geworden. Aan de desakas moet een geringe huur betaald worden voor de boschgronden, waarin men koffie geplant heeft, nl. 100 kèpèngs voor elke 10.000 kèpèngs die de verkoop van het aldaar verkregen product oplevert, dus 1 % van de waarde daarvan.

Aan het bezit van gronden is geenerlei verplichting tot het verrichten van diensten verbonden.

Contracten, enz.

Contracten voor het verzorgen van eens anders tuinen worden alhier nimmer aangegaan. Het eenige, dat men soms tegen een deel der opbrengst laat doen, is het plukken van koffie, die ver weg in het bosch staat. Per dag kan men voor eene waarde van 1500 à 2000 kèpèngs plukken en een vierde daarvan wordt dan als loon genoten.

De boschgronden ten zuiden der desa zouden in tuinen herschapen kunnen worden; men gebruikt ze tot heden echter uitsluitend voor

den aanplant van koffie, dewijl daarmee grootere voordeelen behaald kunnen worden.

Ambachten en bedrijven.

Smeden of timmerlieden worden in deze desa niet aangetroffen; de gereedschappen, die men noodig heeft, verschaft men zich in de naburige desa's. Een achttal personen houdt zich tegenwoordig bezig met de bereiding van arèn-suiker, doch dat aantal kan zeer varieeren. Zij hebben elk niet meer dan 2 of 3 boomen in bewerking. Een boom die goed draagt, geeft per dag voldoende toewak om er 5 boengkoels suiker uit te bereiden, die in de desa voor 10 kèpèngs per stuk verkocht kunnen worden. Van drie boomen maakt men dus in het gunstigste geval eene winst van 150 kèpèngs daags. Vrachtrijders heeft men hier niet. In den tijd van den koffiepluk komen lieden van Djinëgdalëm en Boengkoelan met hunne paarden om het product te vervoeren. Wel wordt het door de lieden van hier soms zelve vervoerd, die daar per schoudervracht 150 tot 200 kèpèngs loon krijgen. Bij gebrek aan werk gaan de inwoners van Silangdjana ook wel het bosch in, om hout te kappen voor balken en steilen, die ruw bekapt in de desa worden verkocht. Het aantal der lieden, dat op bovengenoemde wijze werk zoekt, is echter niet groot; de meesten houden zich met den landbouw bezig.

7. Desa Soewoeg.

De grenzen van het desagebied zijn: ten noorden: de zuidelijke grens van het desagebied van Sinaboen, ter plaatse waar een steenen paal is opgericht, en de pangkoeng Mnasa, welke het van het desagebied van Sangsit scheidt; ten oosten: de toekad Sangsit en haar zijtak, de toekad Tanah, welke het van het gebied der desa's Djagara, Menjali en Soedadji scheiden; ten zuiden: een ravijntje en een smalle weg even ten zuiden der desa, welke het van het desagebied van Soedadji scheiden; ten westen: de toekad Pënaroe kan, die het scheidt van het desagebied van Tënaön. Er bestaat tegenwoordig weer quaestie over de grens tusschen de desa's Soewoeg en Sinaboen; hierboven is zij opgegeven zooals zij tijdens het inlandsch bestuur door den patih is vastgesteld. Ook in de sima van Soewoeg worden op twee plaatsen de grenzen van haar desagebied opgegeven, doch om hieronder te vermelden redenen, verdient dit geschrift geen vertrouwen.

Oorsprong en ligging der desa.

In vroegere tijden bestond er een groote desa dicht bij de zuidelijke grens van het desagebied van Soewoeg. Zij droeg den naam van Mnasa, en de plaats, waar zij gestaan heeft, wordt thans nog aangeduid door een tempel, de poera Mnasa. Deze desa is uit elkaar gespat; men zegt dat de mieren er zich zoodanig vermenigvuldigden, dat men het er niet meer uit kon houden. Daardoor zijn drie nieuwe desa's gevormd, met name Bëngkala, Sinaboen en de thans in beschouwing zijnde desa Soewoeg. De laatste heeft de grootste uitbreiding gekregen; Sinaboen bestond aanvankelijk slechts uit eenige

koeboe's, doch heeft zich gaandeweg tot eene desa uitgebreid door verhuizing uit Soewoeg. De gemeenschappelijke herkomst dezer drie desa's kan nog daaruit blijken, dat van alle drie de inwoners op bepaalde tijden hunne offeranden gaan brengen in de thans te midden eener verlaten streek gelegen poera Mnasa. Soewoeg is eenmaal voor een groot deel verwoest door Anak-agoeng Pahang, die het voornamelijk gemunt had op de aldaar woonachtige wésia's en satria's, die dan ook allen gedood of verdreven werden; alleen de tegenwoordige bandésa, die tot de tweede kaste behoort, is later in deze desa teruggekeerd; de andere inwoners zijn allen soedra's.

Desavereeniging.

De inrichting der desavereeniging alhier heeft veel overeenkomst met die van Koeboetambahan. Te oordeelen naar den thans bestaanden toestand moet zij ongeveer volgenderwijze zijn tot stand gekomen. Bij het uiteenspatten der desa Mnasa verhuisden veertig huisgezinnen naar het tegenwoordige Soewoeg. De hoofden daarvan sloten zich bij elkander aan, om door gezamenlijke krachten eene nieuwe desa te stichten en de noodige tempels op te richten, waaraan de desavereeniging haar ontstaan te danken heeft. Daaraan waren echter vele kosten en werkzaamheden verbonden, terwijl men voorzag, dat degenen, die zich later in de desa zouden komen vestigen, zouden deelen in de voordeelen, door de inspanning der 40 eersten verkregen. Om dezen daarom eene zekere schadeloosstelling te geven, werden de beste gronden uitgezocht en werd aan elk der 40 een deel daarvan toegewezen; de opbrengst dezer gronden zoude strekken tot vergoeding van de lasten, aan het lidmaatschap der desavereeniging verbonden. De desa heeft zich sterk uitgebreid en is langzamerhand in het bezit gekomen van 7 tempels, de poera's balé agoeng, Mnasa, lëbah, brahan, koempiang, dalëm en pëntaran.

De desavereeniging nu is blijven bestaan uit 40 vaste leden, doch voor de later bijgekomen inwoners heeft men de gelegenheid opengesteld, om buitenlid te worden, z.g. sampingan. Zij krijgen daardoor niet het medebestuur van de desa, dat geheel aan de 40 verbleven is, doch hun is de zorg toevertrouwd over de twee laatste der bovengenoemde poera's. Elk hoofd van een huisgezin, die niet gewoon desalid is, moet sampingan zijn; naar luid der sima kunnen degenen, die in koeboe's buiten de desa wonen, volstaan met de betaling eener afkoopsom van 250 kèpèngs (pèngampèl). Uit het bovenstaande blijkt, dat het aantal sampingans niet vast is (tegenwoordig bedraagt het 100), wat wel het geval is met de krama desa.

Elk lid der desavereeniging vertegenwoordigt één aandeel, een tégakan, zijnde dus zoowel het genot van eene zekere uitgestrekte grond, als de verplichting tot het vervullen van $\frac{1}{40}$ aandeel in het onderhoud der tempels en andere lasten. De tégakans zijn erfelijk gebleven in de families, afstammende van de 40 stichters der desa. Die families nu kunnen geheel onder elkaar regelen, hoe zij dat aandeel, wat lusten en lasten betreft, willen verdeelen; het hoofd der familie blijft echter de aansprakelijke man, en regel is het, dat, zoo-

dra er meer dan drie getrouwde broers zijn in eene dergelijke familie, de vierde invalt als sampingan. In den regel is men dus met zijn drieën om voor een tĕgakan op te komen, hetgeen de lasten aanmerkelijk verlicht, maar ook naar evenredigheid het sawahaandeel zooveel kleiner maakt.

Tegenwoordig bedraagt het aantal huisgezinnen of paön's, d.w.z. degenen, die een eigen haard (paön) hebben, 260; daarvan behooren 40 tot de krama desa en 100 tot de sampingans. Moet eene groote herstelling aan de tempels plaats hebben, dan worden alle werkbare mannen (één per paön) opgeroepen; het gewone onderhoud komt voor rekening der krama's in de 5 eerstgenoemde tempels, en van de sampingans in de beide laatstgenoemde. Evenzoo hebben zij te zorgen voor de bekostiging van alle offeranden en feesten in die tempels; de daarbuiten staande lieden hebben er niets mee te maken; alleen bij het sĕšĕpĕn-feest moeten allen bijdragen, omdat dit het verdrijven der booze geesten uit de geheele desa ten doel heeft.

Men klaagt over de zware diensten, die op de krama desa rusten; hetwelk echter niet wegneemt, dat men in het algemeen op het desaschap zĕér gesteld is om der wille van het aanzien, dat het verschaft, terwijl men alsdan tot de bestuurders der desa, die eene soort van dorpsaristocratie vormen, behoort, en ook de voordeelen der aan het desaschap verbonden gronden niet onaanzienlijk zijn. Het zijn tegenwoordig alle sawahs; de aandeelen zijn niet alle even groot, doch over het algemeen wordt één aandeel (tĕgakan) beplant met vijf bossen zaadpadi (oeritan 5 tĕnah) en geeft een beschot van 200 bossen.

In zeker opzicht zoude men die gronden kunnen beschouwen als tempel-bezit, of liever nog als gronden, waarop eene erfdienstbaarheid rust ten faveure van de desatempels. Daarom zijn die gronden ook verhandelbaar (eene belangrijke afwijking van den toestand in Koeboetambahan), doch alleen met de daarop rustende verplichting, zoodat degene, die zijn tĕgakan grond verkoopt, ophoudt krama desa te zijn, en de koper in zijne plaats treedt. De grond is ten allen tijde aansprakelijk; komt de eigenaar zijne verplichting tegenover de desa niet na, dan wordt op zijn tĕgakan beslag gelegd (njawèn) en deze desnoods verpand. Een bewijs nu, dat het krama-desaschap ondanks de daarop rustende verplichtingen zeer wordt begeerd, levert de omstandigheid, dat wanneer een krama desa zijn tĕgakan sawahs wenscht te verkoopen, hij daarvoor een nagenoeg even grooten prijs kan bedingen alsof die gronden onbezwaard waren. Een ander bewijs: een der tegenwoordige desahoofden, de pasĕk, behoort niet tot de afstammelingen van één der 40 stichters der desa, zoude alzoo geen recht hebben op het lidmaatschap der desavereeniging, doch daar hij zich daarover schaamt, zooals men het uitdrukte, heeft hij zich met een der krama desa verstaan om tijdelijk diens lidmaatschap te mogen vervullen (njĕlang pĕdĕsaän). Werkelijk staan de krama desa in een bijzonder aanzien, want behalve dat hun het beheer over de tempels geheel is toevertrouwd, treden zij ook op

als bestuurders der desa. Op de maandelijksche vergaderingen worden alle belangen der desa door hen geregeld, alle zaken in eersten aanleg onderzocht en, zoo zij daarvoor vatbaar zijn, afgedaan.

Zooals wij zagen, behoort elke tĕgakan in eene bepaalde familie; gemakkelijk valt na te gaan, dat in sommige gevallen de families zich zeer hebben uitgebreid en verspreid; het criterium blijft echter het behooren tot een zelfden bid-tempel, toenggal sanggah, dat is de huistempel van den voorvader, die tot de oprichters der desa-vereëning heeft behoord. Het is nog nimmer voorgekomen, dat van eene dergelijke familie alle mannelijke leden uitstierven; naar luid der sima zouden in zulk een geval echter ook vrouwen der familie als krama desa kunnen optreden, ook als sampingan. Eenige bijzonderheden omtrent het uitstooten uit de desa (maing) en het vieren van het sĕsĕpĕn-feest vindt men nog als bijlage hierachter overgenomen uit de sima desa.

Bestuur.

Het hoofd van de 40 krama desa is de bandĕsa, die dus in de eerste plaats het oppertoezicht heeft over de vijf tempels, hierboven het eerst genoemd, terwijl dat over de beide laatsten is toevertrouwd aan den pasĕk. Aan beiden is een pĕnjarikan toegevoegd, die de uitvoerder is van hunne bevelen, het werk regelt, als herstellingen aan de tempels moeten plaats hebben, etc. Voorts behoort tot het desabestuur ook nog een koebajan, die hier zoowat de rol van boodschapper vervult voor de overige leden van het bestuur.

Het bestuur wordt niet door de krama desa verkozen; elke betrekking is op zich zelf erfelijk in eene familie; sterft een der waardigheidsbekleeders, dan vervangt hem zijn naaste mannelijke bloedverwant (dus weer: toenggal sanggah).

Ambtswelden of andere bijzondere voordeelen zijn aan de leden van het desabestuur niet toegekend.

Vergaderingen.

De krama desa komen op elke poernama in de balĕ-agoeng tezamen om de belangen van de desa te bespreken. Elke tĕgakan heeft op de balĕ zijn vaste plaats; wie die tegakan vertegenwoordigt, gaat bij de vergaderingen en feesten dus daar zitten; wederom een kenmerkend onderscheid met den toestand in Koeboetambahan, alwaar de plaatsen zich regelen naar den duur, dat een ieder lid van de vereëning geweest is. Bij elke vergadering doen twee der leden dienst als saja toewak, twee als saja nasi, want men eindigt steeds de vergadering met een gemeenschappelijken maaltijd, waarbij à tour de rôle ook twee der sampingans tegenwoordig moeten zijn om de krama desa te bedienen; zij moeten eveneens een flesch toewak mĕebrenghen. Wanneer in de afgeloopen maand zich tusschen inwoners der desa quaesties van min of meer ernstigen aard hebben voorgedaan, dan worden deze op de eerstvolgende sangkĕpan vorgebracht, alwaar elk der partijen zijne zaak kan voordragen; de 40 krama desa beraadslagen er dan over, en de bandĕsa of wel de pĕnjarikan tracht vervolgens de partijen tot eene minnelijke schik-

king te brengen, waarbij hij aangeeft, op welke wijze zulks volgens de meening der krama-desa het best zou kunnen geschieden. Kunnen de partijen of wel één van beiden zich daarmede niet vereenigen, dan wordt geen andere dwang op hen uitgeoefend dan die der overreding, en dikwijls neemt dan ook de koebajan of een der best bespraakte krama desa het woord om de partijen over te halen, de zaak in der minne te regelen. Lijden echter alle pogingen daartoe schipbreuk, dan blijft de zaak voorloopig rusten, doch te gelegener tijd geeft de bandesa of de pënjarikan-desa er kennis van aan den klian-tèmpèk als vertegenwoordiger van den poenggawa in de desa. Ook de rol van dezen bepaalt er zich aanvankelijk toe te trachten, de partijen tot een vergelijk te brengen; doch slaagt hij daarin niet, dan doet ook hij geen uitspraak, doch hij heeft eenvoudig de partijen te geleiden tot den poenggawa en dezen van den stand der zaak verslag te doen. Deze, zooals men weet, vertegenwoordigt den vorst, en nu hangt het geheel af van zijne verhouding tot dezen, het vertrouwen dat hij geniet, de macht die hem is toegekend, soms ook van de belangrijkheid der zaak, of hij deze tot eene beslissing brengt dan wel ook alleen bemiddelend optreedt en, zoo zijne bemiddeling niet meer resultaat geeft dan die der desabestuurders, in hoogste instantie de zaak voor den vorst brengt ter beslissing, die dan soms eerst het advies inwint van eenige pèdanda's.

Tegenwoordig worden belangrijke zaken, als moord, straatroof etc., niet meer eerst aan de overweging der krama desa onderworpen. Er moet direct van kennisgegeven worden eerst aan den klian-desa, daarna aan den klian-tèmpèk, en door beiden tezamen aan den poenggawa.

Aan het hoofd van elken tempel staat een pamangkoe; de balian-desa zorgt voor de offeranden aan de booze geesten, die op den grond worden neergezet (di tēbèn) bij sēsēpèn, tjetjaron etc. Ook deze geestelijken komen op poernama in de balé-agoeng bijeen, doch zij zitten op een afzonderlijke plaats, de balésomanggé, en bespreken alleen de belangen der tempels, terwijl zij ook moeten zorgen voor de offeranden ter sangkëpan (tjanang). Bij nieuwe maan wordt des avonds nog eene vergadering gehouden door de sampingans in de poera-dalëm.

Sima-desa.

De sima-desa wordt tegenwoordig bij den pënjarikan aan huis bewaard, doch onder zijn voorganger werd dat geschrift in de balé-agoeng opgeborgen. Het is toen eenmaal gebeurd, dat het daaruit heimelijk is weggenomen en eerst vijf dagen daarna werd het op den openbaren weg teruggevonden, doch blijkbaar zeer verminkt: een gedeelte ontbrak er aan, eenige nieuwe bladen waren bijgevoegd, doorhalingen hadden plaats gehad, etc. Het gevolg daarvan is, dat dat geschrift zijne authenticiteit heeft verloren en er geene bewijskracht meer aan kan worden toegekend. Waarschijnlijk heeft de verminking plaats gehad door kwaadwilligen, die er belang bij hadden

met het oog op de quaesties van grensscheiding, die sinds lang tus-
schen Soewoeg en Sinaboen hangende zijn.

Aanplantingen op droge velden.

Op dit desagebied liggen slechts weinig tegalgronden. Men culti-
veert daarop djagoeng, oendis, komak, katjang en tabak, doch de
laatstgenoemde drie gewassen slechts zelden, daar ze menigmaal mis-
lukken. Tuinen komen veel voor; zij zijn meestal gelegen aan de
kanten der sawahs of van kleine ravijntjes. Voornamelijk treft men
daarin aan: klapperboomen in groote hoeveelheid, voorts sirih-,
pinang-, pisang-, doerèn-, wani-, en andere vruchtboomen. Daar,
waar zij wijd uiteen staan, wordt er ook wel djagoeng of oendis
tusschen geplant. De sirih sterft hier menigmaal door de slechte
kwaliteit van den grond, die zeer steenachtig is.

Terreingesteldheid.

Het terrein is zeer geaccidenteerd; aan beide zijden wordt het
begrensd door diepe ravijnen, terwijl het ook nog door kleinere
gesneden wordt. De grond is van inferieure kwaliteit en met vele
steen vermengd. Niet alle, doch vele der tuinen krijgen besproeiings-
water van de nabijgelegen sawahs, nadat het daar dienst heeft gedaan.

Uitgestrektheid.

De tuinen en tegalvelden zijn bekend onder de volgende namen,
waarachter hunne uitgestrektheid wordt opgegeven.

Abian-babakan	6.000	□ meters
„ koeboe-lingah	253.600	„
„ krobokan	7.900	„
„ babakan anjar	161.100	„
„ sidiwajang	9.500	„
„ sabi	84.500	„
„ bandjar-sëma	49.700	„
„ desa	16.800	„
„ karangsoewoeng	25.000	„
„ sëmaran	70.900	„
„ djoental	21.900	„
Tëgal-djoental	67.000	„

Totaal 783.900 □ meters

Grondenrecht.

Omtrent den bijzonderen toestand waarin, wat het eigendomsrecht
betreft, sommige sawahs verkeerden, werd in de voorgaande para-
grafren reeds het een en ander medegedeeld. De overige sawahs zijn
evenals alle tegalvelden, tuinen en woonerven in individueel bezit,
met uitzondering van een erf (aprantjah = oemah mëtèn,
glëbëg, paõn) dat heeft toebehoord aan één der verdrëven
satria's. Alleen het kerkhof is bezit der desa, en daar het zeer uit-
gestrekt was, heeft een tiental lieden er op aangedrongen een ge-
deelte daarvan, dat niet gebruikt werd, ter bewerking te erlangen,
waarvoor zij tezamen thans jaarlijks twee rijksdaalders huur aan de
desa betalen.

Er komen op dit desagebied geene tuinen of tegalgronden voor
welke domein zijn.

Planten door vreemden.

Zeer vele inwoners van Sinaboen en een drietal van Sangsit hebben op het desagebied van Soewoeg tuinen in bewerking, althans wanneer de grenzen worden aangenomen zooals de inwoners der laatstgenoemde desa ze opgeven. Drie inwoners van Soewoeg bezitten tuinen op het desagebied van Soedadji, vijf op dat van Tënaön.

Belastingen; diensten.

Voor de tuinen is nimmer belasting betaald geworden.

Omtrent diensten zie men hetgeen boven daarover werd aange- teekend.

Contracten, enz.

Het komt hier voor, dat tuinen door andere lieden dan de eigenaars worden onderhouden, en zulks heeft dan plaats op dezelfde voor- waarden als in Soedadji.

Er is geen grond meer beschikbaar welke in aanmerking kan komen om in bebouwing gebracht te worden.

Handwerken en bedrijven.

Evenals in Soedadji drijven verscheidene inwoners van Soewoeg handel op andere desa's en een twaalfstal hunner maakt daarbij ge- bruik van pikolpaarden. In de desa treft men een grofsmid en een goudsmid aan. De toewak, die men van de arënpalmen verkrijgt, wordt in verschen toestand aan den weg verkocht, daar de hoevee- lheid te gering is, om er suiker van te koken.

Bijlage.

Dit geschrift handelt over de wijze, waarop de krama desa en de sampingan van Soewoeg in goede verstandhouding samen moeten leven. Volgens oud gebruik mogen er slechts 40 krama desa zijn. Degenen die geen sampingan willen zijn, zullen door de krama desa beboet worden met 2500 kèpèngs, welke binnen eene maand be- taald moeten worden; blijft de schuldige in gebreke, dan moet hij uit de gemeenschap der krama desa en sampingan gestooten worden (kapaïng), die zich bij eede (bakangbakang) verbinden het huis van den uitgestootene niet te zullen binnentreden, hem eten noch drinken noch vuur te zullen geven, hem niet te zullen bezoeken, ook al heeft hij een zieke of een doode in huis. Als een der krama desa of der sampingan het huis van den verstootene binnentreedt, dan zal hij getroffen worden door de gevolgen van zijn geschonden eed, en bovendien moet hij eene boete betalen van 2500 kèpèngs. Wanneer de verstootene bij ziekte den bandèsa of één der kleine balian's wil raadplegen, zoo is het dezen verboden zich naar zijn huis te begeven en geneesmiddelen te verstrekken. Wanneer hij eene offeran- de wil brengen naar de godenhuisen, hetzij de balé-agoeng, de poera- dalëm, lëbah, of Mnasa, zoo moet hij daarin worden verhinderd en moet er op het groote alarmblok geslagen worden. Als hij dood gaat, geve men hem geene plaats op het kerkhof; men houde hem daar vandaan. Volgt hij de bevelen der desa niet op, dan roepe men met koelkoelslag alle desabewoners op om hem daartoe te noodzaken.

Wanneer vreemdelingen zich op het desagebied van Soewoeg

komen vestigen, zoo late men hen drie jaren lang ongemoeid; daarna moeten zij bij de *sampingans* worden ingedeeld. Weerstreven zij aan het van de *desa* ontvangen bevel, zoo moeten zij door de *krama*-*desa* en de *sampingan* gestraft worden.

Wanneer de *desa* het *sěšpèn*-feest viert, moeten op de groote wegen de grenzen van het *desagebied* worden aangeduid door *amboe* (uitspruitsels van den *djakoboom*) van een *vadem lang* op te hangen ter hoogte van een *děpa-agoeng*.

Wanneer een inwoner van *Soewoeg* of een daar gevestigd vreemdeling de *sěšpèn* schendt, dan wordt hij beboet met 250 *kèpèngs*; die van naburige *desa's* komen, hetzij zij een hoofdvracht of een schoudervracht dragen, dan wel een *pikolpaard* begeleiden, moeten door de *krama*-*desa* worden aangehouden; voor elk *pikolpaard* moet 500 *kèpèngs* boete betaald worden; van hetgeen zij bij zich hadden, wordt niets [iets?] afgenomen; door den *klian* wordt een termijn gesteld voor de *inlossing*; is deze verstreken zonder dat de betaling volgde, dan kan de *klian* handelen naar goedvinden. Wanneer iemand door de *desa* belast wordt en hij meent geen schuld te hebben, dan moet hij zulks in den *doodentempel* met eede bevestigen (de thans volgende laatste zinsnede is onduidelijk).

8. *Desa Soedadji*.

De grenzen van het *desagebied* zijn: ten noorden: een kleine weg en een *ravijntje*, waardoor de *toekad tanah* stroomt, welke het scheiden van het *desagebied* van *Soewoeg*; ten oosten: de *toekad Sangsit*, die het scheidt van het gebied der *desa's Měnjali* en *Běbėtin*, en de *toekad Pěnaroekan*, die het scheidt van *Sěkoempol's* *desagebied*; ten zuiden: een *ravijntje* (*pangkoeng bias*) en de *bergtop* genaamd *Tjěmara-gěšěng*, welke het van *Lěmoekih's* *desagebied* scheidt en op welks top een *tempel* staat, die aan beide *desa's* tezamen met *Silangdjana* toebehoort; ten westen: het *ravijn pangkoeng mati*, de *toekad Toengana*, een tak van de *toekad Pěnaroekan*, en laatstgenoemde rivier zelve, waardoor het gescheiden wordt van het gebied der *desa's Silangdjana* en *Těnaön*.

Oorsprong en ligging der *desa*.

Soedadji is eene groote welvarende *desa*, vlak aan den voet van de *goenoeng Tjěmara-gěšěng* gelegen, waarvan de zich van de helling losmakende steenen soms in de *desa* terechtkomen. Vroeger was zij de hoofdplaats van een *district*, en onder het vorstenbestuur de zetel van een machtigen *poenggawa*. Om de hoofddesa liggen nog de volgende *bandjars* verspreid: *bandjar Doekoeh*, — *Rarangan*, — *Majoengan*, — *Bantěs*, en — *Koeboe-kéli*. De oorsprong der *desa* en de herkomst der eerste bewoners liggen geheel in het duister.

Desavereeniging.

Er bestaat eene *desavereeniging*, waarvan alle in *Soedadji* woonachtige personen lid worden, zoodra zij in het huwelijk treden. Eerst na drie jaren echter behoeft men te gaan deelnemen aan de diensten, welke de *vereeniging* te presteeren heeft; daarna is geen uitstel meer

toegestaan, al heeft men dan ook nog geene kinderen, staat er in de sima. Deze vrijstelling geldt natuurlijk niet de heerdiensten, daarvoor is zij beperkt tot den gebruikelijken termijn van één jaar. Het aantal desaleden bedraagt op het oogenblik 239, doch uit den aard der zaak is het hier voor vermeerdering en voor vermindering vatbaar. De band, welke al die lieden tezamen houdt, is ook hier weer de zorg voor de gemeenschappelijk bezeten balé-agoeng en de offerfeesten, die men daar jaarlijks viert en waarvan de voornameste zijn die ter eere van de godheid van de goenoeng Agoeng en van de godheid van de goenoeng Batoer.

Behalve de balé-agoeng zijn er nog vijf tempels, welke aan de desaleden tezamen toebehooren en waarvan één boven op den hoogsten top van de G. Tjëmara-gësëng gelegen is. Om het onderhoud der tempels gemakkelijker te doen plaats hebben, heeft men er voor dat doel aan elk der reeds bovengenoemde bandjars één toegewezen. De hoofddesa (verdeeld in bandjar-kangin en bandjar-kaoh) heeft de balé-agoeng voor hare rekening, dewijl deze verreweg de aanzienlijkste der tempels is. De mannelijke ingezetenen der desa, die niet heerdienstplichtig zijn, vormen nog eene afzonderlijke vereeniging, de sěka-troena, welke ook voor het onderhoud van een tempel, de poera Sangkoempi, te zorgen heeft, terwijl ook voor de gamélan-bespeling eene vereeniging bestaat, de sěka-gong.

Zooals bekend is, zijn de soebak vereenigingen geheel onafhankelijk van de desavereeniging; alleen zijn zij naar luid van de sima dezer desa, aan de desavereeniging ondergeschikt, wanneer het geldt het vieren van feesten, het herstellen van tempels, waarvan zij mede gebruik maken, het ontvangen van gasten, als déwa's van andere plaatsen met hun gevolg de desa bezoeken of als de vorst op reis is. In zulke gevallen zijn de sawahs aansprakelijk voor de levering der verschillende zaken, die gewoonlijk in zulke gevallen in natura van de sawah-bezitters geëischt worden. Zoo gebeurde het vroeger nog al eens, dat de godheid van het Batoermeer op reis ging; maar daar men de opmerking meende gemaakt te hebben, dat op de plaatsen, die bezocht werden, gewoonlijk spoedig daarna ziekten uitbraken en de oogst geheel mislukte, zoo weigerden ten slotte verscheidene desa's die déwa ten hunnent te ontvangen.

Vergaderingen.

Maandelijks wordt door de desaleden vergadering gehouden op poernama in de balé-agoeng, alwaar men zich vereenigt op de balé-pëgat.

Sima-desa.

De desa is in het bezit van eene sima, welke ook hier uit twee deelen bestaat; de eene alles bevattende, wat op de desahuishouding betrekking heeft, en de andere voornamelijk strafbepalingen tegen overtredingen. Vooral aan de diefstallen is eene groote plaats ingeruimd; de grootte der boeten, die daarbij opgelegd worden, is afhankelijk van de waarde van het gestolen voorwerp. Ook wordt streng onderscheid gemaakt tusschen diefstal bij nacht of overdag; waar

het geldt kleine zaken, als veldvruchten, maakt het een verschil van 2250 tot 250 kèpèngs, hetwelk wijst op eene nog niet geheel tot ontwikkeling gekomen begrip van eigendom; immers het is niet zoo zeer het zich toeëigenen van die kleinigheid, als wel de heimelijke wijze, waarop men zulks des nachts doet, wat strafbaar geacht wordt. Toen G'dè Dangin poenggawa was te Soedadji, werden bijna alle zaken in de desa zelve afgedaan. Wanneer de door de vereeniging opgelegde boete niet meer bedroeg dan 5000 kèpèngs, dan bemoeide ook de poenggawa zich er niet mede; daarboven wel. Nog een bewijs, dat het eigendomsrecht vroeger niet zoo absoluut was, vindt men in de ook uit de sima geputte bepaling, dat iemand, die van een ander padi geleend heeft, eerst strafschuldig wordt, wanneer hij er drie jaren over laat verloopen, en dan nog het geleende niet teruggeeft. Tegenwoordig is het daarmee geheel anders. De aanhef van de sima luidt als volgt: „Iti pakërtan nira krama desa ring Soedadji linoegraha i Goesti Njoman Pënaroengan sira noeta wirasaning pakërta ika, jan sira tan anoeta w nang sira pinang dang déning krama desa”.

Bestuur.

Aan het hoofd van het desabestuur staat een bandèsa, die het oppertoezicht heeft over alle desatempels, behalve de poera dalëm, waarvoor nog een afzonderlijke pasëk is aangesteld; de eerste wordt ter zijde gestaan door een koebajan, terwijl in elk der tempels de dienst door een pamangkoe verricht wordt; in de balé-agoeng is het de pamangkoe g'dé. Over de keuze dezer laatste lieden wordt nooit nagelaten de déwa's te raadplegen; van de eerste drie, bandèsa, pasëk en koebajan, is de waardigheid erfelijk in de familie (noegoer); bij overlijden komt de naaste bloedverwant (njah) in zijne plaats. Voorts is in elk der bandjars een klian aangesteld voor het uitvoeren der bevelen van den bandèsa c.s., het toezicht houden over de werkzaamheden etc. Zij worden door de leden van elke bandjar uit hun midden gekozen.

Er komen op dit desagebied geene ambtsvelden voor, terwijl aan de leden van het desabestuur ook geene andere voordeelen zijn toegerekend als eene kleine toelage uit de padjég.

Aanplantingen op droge velden.

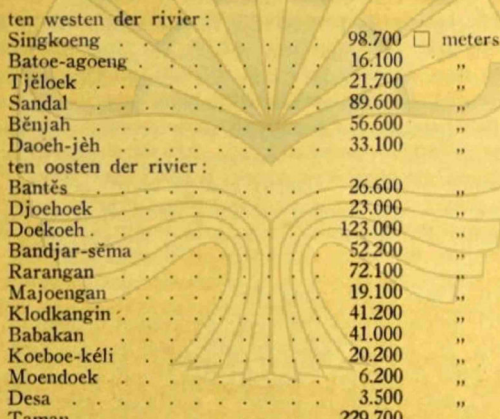
Dit desagebied wordt voornamelijk ingenomen door sawahs en tuinen; tegalvelden komen slechts weinig voor. Zij worden met djagoeng en oendis beplant; slechts bij uitzondering met katjang, komak of tabak, daar deze gewassen nogal aan mislukking onderhevig zijn. Ook de djagoeng geeft slechts een middelmatig product. In de tuinen treft men allerlei vruchtboomen aan, als klapper, pinang, doerèn, tjëroring (voornamelijk in abian-doekoeh) en wani (in abian Sanda). Daar, waar de boomen wijd uiteen staan, vindt men ook pisangaanplant, en als de open plekken eene grootere uitgestrektheid hebben, zijn ze wel beplant met djagoeng of oendis. Sirih komt in de meeste tuinen voor, maar veel werk maakt men er niet van, omdat de grond minder geschikt is. De koffie, zoowel die welke in de nabij-

heid der desa geplant is, als verder weg in het bosch, staat zéér schraal. Vaak gebeurde het, dat van de uitgeplante boomen slechts een vierde gedeelte in het leven bleef, hetgeen veelal was te wijten aan de steenachtigheid van den grond.

Terreingesteldheid en uitgestrektheid.

Het terrein is zeer geaccidenteerd, het stijgt sterk van noord naar zuid en wordt ten oosten en ten westen, door rivieren, die door diepe beddingen stroomen, begrensd, terwijl het daarenboven nog door vele kleine ravijntjes wordt doorsneden. De grond is van inferieure qualiteit en veelvuldig met steenen vermengd. Alleen de tuinen, welke aan den kant van sawahs gelegen zijn, krijgen nu en dan water uit de leidingen; andere verder af gelegene blijven daarvan geheel verstoken.

De uitgestrektheid der tegalgronden (Taman, met een klein stuk, 8300 □ meters, t a n a h d e s a) 64.400 □ meters; die der tuinen is als volgt:

ten westen der rivier:		
Singkoeng	98.700	□ meters
Batoe-agoeng	16.100	"
Tjěloek	21.700	"
Sandal	89.600	"
Běnjah	56.600	"
Daoeh-jěh	33.100	"
ten oosten der rivier:		
Bantěs	26.600	"
Djoehoek	23.000	"
Doekoeh	123.000	"
Bandjar-sěma	52.200	"
Rarangan	72.100	"
Majoengan	19.100	"
Klodkangin	41.200	"
Babakan	41.000	"
Koeboe-kěli	20.200	"
Moendoek	6.200	"
Desa	3.500	"
Taman	229.700	"
Totaal	973.600	□ meters

Grondenrecht.

De heerschende hoofdnorm van het grondbezit op dit desagebied, ook buiten de sawahs, is particulier bezit. Met de erven is zulks bijna zonder uitzondering het geval; alleen zeer ongunstig gelegen stukjes grond, die zoo goed als onbewoonbaar zijn, behooren nog aan de desa; zoo ook eenige tegalvelden van zéér inferieure qualiteit, die echter in den laatsten tijd toch in bewerking zijn genomen tegen betaling eener kleine som aan de desakas. Een ander gevolg van het gebrek aan bouwgrond, dat zich in desa Soedadji sterk doet gevoelen, is dat in de laatste jaren eenige lieden begeerige blikken zijn gaan slaan op een gedeelte van het zeer ruime kerkhof, dat natuurlijk desabezit was; vooral degenen, wier sawahs daaraan grensden, konden de begeerte niet onderdrukken, er van te profiteeren om hunne sawahs eene kleine uitbreiding te doen ondergaan. Zij

wendden zich tot de desavereeniging, om daartoe vergunning te krijgen, en verklaarden zich bereid er eene zekere huursom voor aan de desakas te betalen; doch de algemeene meening was, dat deze grond bij het kerkhof behoorde, dat hij het eigendom was der onzichtbare geesten, die er huizen, en dat dus ongeluk zou moeten terffen dengeen die den grond ging ontginnen. De aanvragers echter antwoordden daarop: welnu, wij willen het er op wagen; sterven we dientengevolge, dan is meteen egn einde aan onze zorgen. Zij zijn toen aan het werk gegaan en hebben de voorgenomen uitbreiding tot stand gebracht; de desa heeft hen laten begaan, vreezende, als er eene zaak van kwam, dat zij bij het bestuur ongelijk zou krijgen, doch zij weigert daarvoor huur aan te nemen, en velen in de desa zijn erover ontstemd. De ontginners beroepen er zich op, dat onbebouwde desa-grond steeds aan diengene der desaleden wordt afgestaan, die er zich het eerst voor aanmeldt; dat zij voorts het eigendomsrecht der desa erkennen en bereid zijn, een billijke huur te betalen.

Ook de boschgrond is gedeeltelijk in particulier bezit, namelijk de dichtst bij de desa gelegene; de verder af gelegene zijn desabezit, doch zij zijn ook reeds geheel aan bijzondere personen uitgegeven, om er koffie te planten, waarvoor zij hebben aangenomen eene zekere huur te zullen betalen, zoodra de boomen vruchten dragen.

Op dit desagebied ligt een domeintuin, die eene uitgestrektheid heeft van ruim $\frac{1}{4}$ bouw. Daarin komen voor: elf klapperboomen, vier arènpalmen, twee pinangboomen, vier nangkaboomen en wat pisangaanplant. Er wordt per jaar vijf rijksdaalders huur voor betaald.

Planten door vreemden.

Er zijn drie personen uit Soewoeg, die tuinen hebben op het gebied van Soedadji; overigens behooren alle gronden aan lieden uit deze desa. Een achtal lieden uit Soedadji, die gronden in bewerking heeft te Bëbëtin en aldaar ook in koeboe's zijn gaan wonen, zijn op hun verzoek geheel onder Bëbëtin gekomen.

Belastingen; diensten.

Volgens voorschrift der sima moeten de volgende betalingen plaats hebben door de desaleden: 1e. pëngampël; 2e. oepëti; 3e. pangëbaktian; 4e. panëmbak paras; 5e. pangëtoes djangan; 6e. sasalaran. Alles moet voldaan worden na den oogst der verschillende gewassen, waarop de heffingen betrekking hebben. Dengene, die 1, 3 of 4 niet betaalde, werd het besproeiingswater afgenomen; den nalatige in de voldoening van 2, 5 en 6 werd eene boete opgelegd van 125 kèpèngs.

De verplichting tot het verrichten van heerediensten is onafhankelijk van het bezit van grond.

Contracten, enz.

Het komt hier menigmaal voor, dat men zijne tuinen tegen de helft der opbrengst laat bewerken. De bewerker vestigt er zich dan in eene koeboe en verkrijgt tevens het recht om, zoo open vakken moch-

ten voorkomen, daarop geheel ten eigen voordeele wat djagoeng of oendis te verbouwen.

Hier en daar worden ten zuiden der desa nog onbebouwde gronden aangetroffen, doch deze bezigt men veelal als weidegronden.

Handwerken en bedrijven.

Er zijn in deze desa vier grofsmeden en twee goudsmeden, die echter bij lange na niet voortdurend werk hebben. Ook zijn er twee lieden, die bij voorkomende gelegenheid het vak van timmerman uitoefenen. Vele lieden gaan van hier in de naburige desa's koffie en klappers opkopen om deze producten te Pabéjan ter markt te brengen. Sommigen doen het met pikolpaarden, anderen dragen hun vrachtje zelf. Voor huur van een pikolpaard rekent men van hier naar Pabéan eene vracht van 400 kèpèngs. Het aantal pikolpaarden in deze desa bedraagt ruim 20.

9. Desa SĚkoempoel.

De grenzen van het desagebied zijn: ten noorden: het ravijntje genaamd Roanga, dat zich vanaf de rivier van Sangsit oostwaarts uitstrekt en den grooten weg, welke van Bĕbĕtin naar SĚkoempoel voert, even ten zuiden van eerstgenoemde desa snijdt; genoemd ravijntje vormt de grens tot aan de boekit Bakoeng; vandaar loopt zij verder oostwaarts over den top van dezen heuvel en verder door het ravijntje, genaamd Tĕboen, tot aan de toekad Bangka; aan de overzijde dezer grenslijn ligt het desagebied van Bĕbĕtin; ten oosten: de toekad Bangka, die het scheidt van het desagebied van Galoengan; ten zuiden: de pangkoeng Bĕloeng; ten westen: de toekad Pĕnaroe-kan, die het scheidt van Soedadji's, en een klein ravijntje, zoomede de toekad Sangsit, die het scheiden van Bĕbĕtin's desagebied.

Oorsprong en ligging der desa.

De desa SĚkoempoel bestaat slechts uit een twintigtal onaanzienlijke woningen tegen den gelijknamigen berg, een der vele uitloopers van het centraal gebergte, aan gelegen. Reeds zoo lang men zich heugt bestaat deze desa en heeft zij immer ongeveer een zelfde aantal inwoners geteld. Volgens de overlevering zou deze desa evenals Galoengan vroeger tot Lamoekih behoord hebben. Lieden van die desa hadden hier vroeger hunne koeboe's; toen zij echter daarin vast verblijf gingen houden, en hun aantal toenam, hebben zij zelf eene desavereniging gevormd. Zij blijven echter, alhoewel zij zelf een balé-agoeng en een poera-dalĕm hebben, toch ook nog in de gelijknamige tempels van Lamoekih hunne offeranden brengen. Tot SĚkoempoel behoort ook nog een vijftal woningen, gelegen in de streek genaamd Lĕbah, ongeveer op een paal afstand oostwaarts van de desa; deze vestiging heeft een eigen kerkhof en poera-dalĕm. Zooals in meerdere bergdesa's het geval is, ziet men hier voor den bouw van huizen meer van bamboe gebruik gemaakt dan in de vlakke het geval is.

Desavereniging.

In deze desa bestaat eene vereeniging, waarvan alle inwoners lid

moeten zijn, zoodra zij twee jaar gehuwd zijn geweest; daarna deelen zij in al de gebruikelijke rechten en verplichtingen, welke aan het lidmaatschap eener sĚka-desa verbonden zijn.

Vergaderingen; sima.

Door de leden der desavereeniging worden maandelijks vergaderingen gehouden in de balé-agoeng op poernama, op tilĚm in de poera dalĚm.

Deze desavereeniging is niet in het bezit van eene sima-desa.

Bestuur.

Het bestuur der vereeniging bestaat uit een bandĚsa, een pĚnjarikan en een koebajan. De beide eerste functiĚn zijn erfelijk in eene en dezelfde familie, en daar er op het oogenblik slechts ěĚn mannelijk meerderjarig lid dier familie in leven is, zoo moet hij beide functies vervullen, totdat zijn broer getrouwd zal zijn. Koebajan is steeds degene, die het langst lid der vereeniging geweest is; hij heeft het oppertoezicht in de poera-dalĚm, de bandĚsa in de balé-agoeng en in de poera-boekit op de boekit Bakoeng. Voor laatstgenoemden tempel is nog een pamangkoe of tempelwachter aangesteld, die door de dĚwa's zelve wordt aangewezen.

Ambtsvelden worden op dit desagebied niet aangetroffen, terwijl ook den leden van het desabestuur geene andere voordeelen uit hoofde hunner betrekking zijn toegekend.

Aanplantingen op droge velden.

Tegalgronden komen hier zoo goed als niet voor; slechts een paar kleine stukjes grond worden somtijds met djagoeng beplant; doch dikwijls ontwikkelen zich de vruchten zoo slecht, dat het gewas slechts tot veevoeder kan dienen. Ook de tuinen zijn van weinig beteekenis; wel vindt men er dezelfde aanplantingen als elders, zooals klapper, pisang, wani, tjĚroring, doerĚn, en andere boomen, doch in geringe hoeveelheid over een vrij groote uitgestrektheid grond verspreid; daartusschen is dan koffie aangeplant. Ook het koffieplantsoen staat tegenwoordig ongunstig; een groot gedeelte dier boomen draagt tegenwoordig zelfs geene vruchten meer. Alleen de nabij de grens met BĚbĚtin gelegen tuin TĚdja maakt hierop eene gunstige uitzondering. Dezelfde vruchtboomen komen daar voor, maar dichter oopen geplant. Deze tuin is echter geheel in handen van vier lieden uit BĚbĚtin. Daar, waar de boschgrond er toe geschikt was, heeft men koffie aangeplant; mĚar een groot deel daarvan staat al even slecht als in de tuinen; daarbij komt nog, dat de beste aanplantingen grootendeels in handen van lieden uit andere desa's (voornamelijk Soedadji) zijn overgegaan.

Terreingesteldheid en uitgestrektheid.

Het desagebied van SĚkoempoel is zeer geaccidenteerd, daar het bebergte naar het zuiden vrij sterk oploopt en daarnevens vele kleine ravijntjes, ook de heuvels Bakoeng en Koentji, voorkomen. De grond is van inferieure qualiteit en met vele steenen vermengd. Die tuinen, welke beneden de leidingen der sawahs gelegen zijn, krijgen na afloop der rijstcultuur daaruit soms water; gedurende de padi te velde

staat moeten zij alles laten doorstroomen, maar dikwijls heeft heijmelijke aftapping plaats.

De tuinen bestaan uit verscheidene afzonderlijke stukken, die verschillende namen dragen, doch veelal van geringe uitgestrektheid zijn, als:

Tédja	101.200	□ meters
Těbèn daoeh desa	56.500	"
Těbèn dlod desa	48.800	"
Moendoek waroe	51.500	"
Toeboeh	7.000	"
Kadja-kangin	6.700	"
Jěh-anakan	19.000	"
Koeboe-anjar	20.500	"
Tabiang	10.400	"
Kadja-kaeoh	9.000	"
Lěbah	74.000	"
Totaal	404.600	□ meters.

Grondenrecht.

Alle bebouwde gronden, ook de met koffie beplante boschgronden, behooren in eigendom aan afzonderlijke personen toe. Er valt echter te wijzen op een spoor, hetwelk duidt op vroeger bestaan hebbend desabezit, nl. de verplichting, wanneer inwoners van Sěkoempoel hun grond verkoopen aan lieden van andere desa's, aan deze laatsten opgelegd, om jaarlijks eene zekere oepěti aan de desa te betalen. In de uitoefening van dit recht ligt het bewijs opgesloten, dat aanvankelijk de desa eigenares was; dat door haar stukken grond in huur zijn afgestaan aan verschillende harer inwoners; dat het betalen van die huursom langzamerhand in onbruik is geraakt en het gebruiksrecht op denzelfden grond, van vader op zoon overgaande, al vaster is geworden en meer en meer het karakter van eigendom heeft aangenomen; dat het recht der desa alleen nog blijkt uit het heffen van de bovenbedoelde huur van lieden uit andere desa's, die bezitters zijn van grond op dit desagebied. Zoo betalen drie van de lieden, die in Tédja een tuin hebben ieder 500 kěpěngs aan de desa; de vierde slechts 250. Nog heeft een inwoner van Běbětín twee jaren geleden een alang-alang-veld van iemand uit Sěkoempoel gekocht en is toen met de desa overeengekomen, dat hij na den derden snit jaarlijks 200 kěpěngs aan de desa zou betalen. Een ander inwoner van Běbětín, die alhier een tuin heeft en vroeger daarvoor oepěti betaalde, is in de laatste jaren in gebreke gebleven, en zoo dreigt ook dit laatste spoor van desabezit langzamerhand verloren te gaan. Twee lieden uit Soedadji hebben alhier uitgestrekte koffieplantsoenen gekocht, waarvoor zij ieder jaarlijks 1000 kěpěngs oepeti betalen. De grond, welke ten eenenmale voor alle cultuur ongeschikt is en waarop alleen wildhout voorkomt, behoort thans nog aan de desa, en het staat aan een ieder vrij daar hout te kappen.

Droge velden, welke domein zijn, komen op het desagebied van Sěkoempoel niet voor.

Planten door vreemden.

Zoals wij boven reeds zagen, hebben verschillende inwoners van

Soedadj en Bëbëtin gronden in gebruik op Sëkoempoel's desagebied. Inwoners dezer desa hebben geene gronden op het gebied van andere desa's.

Belastingen; diensten.

Belastingen zijn voor de droge velden nimmer betaald geworden.

Op het bezit van gronden rust geenerlei verplichting tot het verrichten van diensten.

Opbrengst der droge velden.

Een eigenaar van een tuin te Tédja had daarin aan waardevolle boomen 8 doerèns, die hem per jaar gemiddeld \$ 5 oprachten; 25 tjrorings gaven \$ 3, en 9 wani's eveneens \$ 5; verder maakte hij arèn-suiker; zoo had hij op het oogenblik 7 boomen in bewerking, doch de productie was thans slechts 3 à 4 boengkoels per boom; op andere tijden had hij bij overvloediger toewakvloeïng soms ook minder boomen in bewerking. Nemen wij dus de thans verkregen dagelijksche opbrengst als het gemiddelde, d.i. 21 boengkoels suiker, die 8 kèpèngs per stuk verkocht worden, zoo vertegenwoordigt dat, over het geheele jaar genomen, eene productie ter waarde van ruim \$ 60, zoodat hij van den geheelen tuin jaarlijks \$ 73 trekt. Daarnevens kwamen nog klappers, pinang en pisang voor, die meerendeels voor eigen consumptie gebruikt worden.

Grondenrecht.

Het bewerken van tuinen voor een deel der opbrengst komt alleen dan voor, als men ze aan lieden van elders verpand heeft; de pandgever blijft ze dan bewerken, maar is verplicht de helft van de opbrengst aan den pandnemer af te staan.

De onbebouwde grond, welke op dit desagebied wordt aangetroffen, is van te slechte kwaliteit, om in cultuur gebracht te kunnen worden. De boschgronden, welke daarvoor geschikt zijn, zijn reeds met koffie beplant.

Handwerken en bedrijven.

Handwerken worden alhier niet uitgeoefend. Het eenige bedrijf waarop men zich toelegt, is de bereiding van arèn-suiker. Het aantal personen, dat zich daarmede occupeert, is 20, doch zij zijn niet voortdurend daarmede bezig, daar de arèn-palmen, na ongeveer een maand gevloeid te hebben, eene zelfde tijdsruimte ongeveer droog blijven. Eerst wanneer de arèn-palm 7 à 10 jaar oud is, ontwikkelen zich de poedji's, die daarna telken jare opnieuw uitloopen. De tijd, gedurende welken een poedji toewak geeft, wisselt af van 1 tot 3 maanden; de hoeveelheid toewak, die men daags van een boom verkrijgt, zoomede het suikergehalte van de toewak, kan ook zeer verschillen. Zoo heeft men palmen, die soms 8 à 10 boengkoels suiker per dag opleveren; andere daarentegen niet meer dan 3 à 4. Wil men de toewak gaan aftappen, dan wordt eerst een paar dagen tevoren de poedji bewerkt, d.w.z. aan alle kanten zacht geklopt, hetgeen daarna dagelijks na het aftappen herhaald wordt, waardoor de toewak overvloediger vloeit. De top van de poedji wordt daarna afgesneden en daaronder een van oepih vervaardigde bak (kloekoeh) of eene

geleiding van een groote bamboe (boembœng) gehangen. Twee malen daags, 'smorgens en 'savonds, haalt men de toewak naar beneden en sijndt dan telkens een dun schijfje van de poedji af. Een persoon bewerkt 4 tot 8 boomen.

10. Desa Galoengan.

De grenzen van het desagebied zijn: ten noorden: de pangkoeng Bëloeng, die het scheidt van het gebied van de desa Bëbëtin; ten oosten: de toekad Gëloeng, die het scheidt van het gebied der desa's Klandis en Mëngandoeng; ten zuiden: de moendoek Tihing-tali; ten westen: de bovenloop van de toekad Pënaroekan, die het scheidt van het desagebied van Lëmoekih, zoomede het desagebied van Së-koempoel.

Oorsprong en ligging der desa.

Dicht bij de plaats van de tegenwoordige desa Galoengan stonden vroeger eenige koebœ's van lieden van Lamoekih, welke vestiging onder den naam van Gaingan bekend stond. Toen verscheidene der bewoners dier koebœ's bezweken tengevolge eener besmettelijke ziekte, besloten de overgeblevenen om te gaan verhuizen. Zij vestigden zich op de plaats, waar thans desa Galoengan staat, en schonken haar toen reeds dien naam, daar de verhuizing juist op een nieuwjaarsdag (galoengan) plaats vond. Eerst later, toen het aantal bewoners zich sterk had vermeerderd, heeft men zich van de moederdesa afgescheiden en eene eigen vereeniging gevormd. De desa is gelegen aan den voet van den berg Tëngajang, omgeven door het half cirkelvormige gebergte van Galoengan en Pëngëlëngan; zij bestaat slechts uit een gering aantal onaanzienlijke huizen.

Desavereeniging.

Een ieder wordt beschouwd krama-desa te zijn een jaar na zijn huwelijk. Niet dadelijk wordt men dan echter lid der desavereeniging, daar het aantal dier leden niet meer dan 20 mag bedragen en daarvoor steeds de 20 oudsten alleen in aanmerking komen. Het geheele aantal krama-desa bedraagt op het oogenblik 35. Volgens een voorschrift der sima moeten alle zaken worden afgedaan door deze 20 oudsten in de poera-dalëm; elk der partijen moet meebrengen eene som van 125 kèpëngs (toh) en de tjanang (sirih met toebehooren). Schuldzaken mag de desa niet berechten, zoodra de som meer bedraagt dan 5000 kèpëngs. Ook de eed kan worden opgelegd en dan moeten de eedhelpers (pëtabëh) uit dezelfde desa afkomstig zijn als de beëdigde. De boeten worden in vijven verdeeld, 1 deel komt aan de desa, 4 deelen aan de beëdigde partij; van den vorst is geen sprake. Degeen die niet voldoet aan eene oproeping der desa, wordt voor de eerste maal beboet met 100 kèpëngs, na drie maal weerspanning te zijn geweest met 2500 kèpëngs, en betaalt hij de boete niet, dan wordt hij dood verklaard (këpahing). De 20 leden der desavereeniging genieten geene bijzondere voordeelen, welke ter compensatie kunnen strekken voor de meerdere hun opgelegde lasten.

Wèl is de desa eigenares van 5 sikoets sawah en een sikoet tuin, die zij voor de helft van de opbrengst door anderen laat bewerken, doch het desa-aandeel der sawahs wordt gelijkelijk verdeeld tusschen alle 35 krama desa; dat van den tuin (klappers) wordt bij de feesten in de tempels gebruikt, de alang-alang voor het herstel der tempeldaken, of wel wordt het verkocht. In de kosten voor offerfeesten en dergelijke wordt ook door alle 35 gelijkelijk bijgedragen.

Vergaderingen.

Maandelijks wordt door de 20 leden der vereeniging vergadering gehouden in de balé-agoeng op poernama, in de poera-dalëm op tilëm.

Sima-desa.

De desa is in het bezit van een reglement of sima, dat naar luid daarvan vervaardigd werd door den b a n d è s a Sridadji met toestemming van den p a m b è k è l van Soedadji, vroeger een machtig heer. Hoewel daarin geen datum wordt vermeld, kan worden nagegaan dat het geschrift van vrij recenten datum moet zijn uit de omstandigheid, dat waar sprake is van de vergoeding, te betalen voor gestolen padi, de waarde van een bos wordt gesteld op 200 kèpèngs, wat een 25 jaren geleden de prijs mag geweest zijn. De sima wordt beschouwd als één der eigendommen van de déwa's, waartoe ook nog behooren de t j è t j è n d è k a n, een korte lans, de muziekinstrumenten, gamëlan, de godenzetels (d j a m p a n a), de met wit of rood kaïn omwonden bamboe-boeloe (r è r o n t è k), de houten stokken met knop (t o e n g - g o e l). De tegenwoordige leden van het desabestuur hebben de sima nog nimmer gelezen; alvorens dat te mogen doen, moet men eene soort van zuivering ondergaan (m a t è l a h t è l a h; m a w i n t è n H.), welke met vele plechtigheden, zoowel in den tempel als in huis gepaard gaat. De inhoud van deze sima is weinig belangrijk, daar hij grotendeels aan een wetboek werd ontleend.

Bestuur.

Het desabestuur bestaat slechts uit een p a s è k en een k o e b a j a n. De eerste betrekking moet steeds worden vervuld door een lid van dezelfde familie, terwijl de functies van koebajan steeds worden waargenomen door dengene, die het langst lid der desavereeniging is geweest. De pasèk is de voorganger van de poera's balé-agoeng, dalëm, boekit (ten oosten van Galoengan gelegen) en poesëh. P a m a n g k o e 's zijn aldaar niet aangesteld. De leden van het desabestuur zijn niet in het genot van ambtssawah noch van andere bijzondere voordeelen.

Aanplantingen op droge velden.

Eenjarige droge gewassen worden hier zoo goed als niet aangeplant. Tuinen treft men voornamelijk aan in de nabijheid der desa en op het noordelijk gedeelte van het desagebied. Laatstgenoemde zijn de beste, doch behooren nagenoeg geheel toe aan lieden uit andere desa's. Het menigvuldigst komt hier de pinangplam in de tuinen voor en daarnevens ook, doch slechts in geringe hoeveelheid, manggis, doerèn, tjoring, wani, pisang, etc. In de meeste tuinen

treft men ook koffieboomen aan, die echter over het algemeen geen hoogen ouderdom bereiken.

Terreingesteldheid en uitgestrektheid.

De tuinen vormen het minst geaccidenteerde gedeelte van het desa-gebied; het overige is zeer sterk hellend. De grond is van tamelijk goede kwaliteit, doch veelvuldig met steenen vermengd. Slechts enkele tuinen kunnen van tijd tot tijd uit de leidingen der sawahs bevoled worden.

De uitgestrektheid der tuinen bedraagt.

Boeloe-gading	266.300	□ meters
Antaban	6.500	"
Bingin	38.700	"
Pëtoeng	122.800	"
Sigi	37.000	"
Pahak	36.000	"
Totaal	507.300	□ meters.

Grondenrecht.

Alle gronden van dit desa-gebied zijn in het bezit van particulieren, met uitzondering van de sawahs en tuinen, waarover boven reeds sprake was en die het gezamenlijk eigendom zijn der 35 krama-desa. Dat oorspronkelijk alle gronden in desabezit zijn geweest, kan nog daaruit eenigszins blijken, dat thans nog door sommigen der bezitters dier gronden oepëti betaald wordt, en wel in de eerste plaats voor 5 sikoets, die in handen zijn van inwoners der desa Galoengan zelve, wier gebruiksrecht echter reeds zoozeer met den loop der tijden het karakter van eigendom heeft aangenomen, dat het onlangs is voorgekomen, dat een dier personen de helft van den door hem geoccupeerden grond verkocht heeft, waarbij de verplichting echter daarop bleef rusten tot de betaling van oepëti aan de desa. Voorts wordt nog oepëti betaald door al degenen, die geen inwoner der desa zijnde, toch gronden op haar gebied in bewerking hebben. Alleen wanneer de bewerkers in gebreke blijven de oepëti, welke gewoonlijk een gering bedrag is, te betalen, kan hun de grond door de desavereening worden ontnomen. Bij overlijden van den bezitter gaan zijne gronden op zijne erfgenamen over met de verplichting tot betaling der oepëti. De boschgronden, zoolang ze onbeplant worden gelaten, behooren aan de desavereening, totdat zij in ontginning worden genomen. Op het desa-gebied van Galoengan liggen vele koeboe's van lieden van Pakisan, Manoeksésa, en Mëngandang (Nataban).

Er komen op dit desa-gebied geene droge gronden voor, die tot de domeinen behooren.

Planten door vreemden.

Acht en twintig personen uit Pakisan, 5 uit Manoeksésa, en 9 uit Mëngandang hebben tuinen op het gebied van Galoengan en betalen daarvoor tezamen eene oepëti van 3327 kèpèngs. Eén persoon van Galoengan heeft een tuin op het desa-gebied van Lamoekih; overigens wordt door hen op het gebied van andere desa's niet geplant.

Belastingen; diensten.

Belasting is nimmer voor de droge velden en tuinen betaald geworden.

Op het bezit van gronden rust geenerlei verplichting tot het verrichten van diensten.

Contracten, enz.

Tuinen met klapper-, pinang-, koffie-, en andere boomen worden soms bewerkt tegen de helft der opbrengst. Dit is gewoonlijk het geval als de tuinen verpand zijn; de pandgever blijft dan onder die voorwaarde zijn perceel onderhouden.

Op dit desagebied is nog overvloed van onbebouwden grond; deze is echter van te slechte kwaliteit en de gesteldheid is te ongunstig om eene eenigszins aanzienlijke uitbreiding der aanplantingen te kunnen verwachten.

Handwerken en bedrijven.

Handwerklieden worden in deze desa niet aangetroffen. Heeft men gereedschappen noodig, zoo koopt men ze te Koeboetambahan of te Pabéjan-Boelèlèng. Enkele personen houden zich nu en dan bezig met het vervaardigen van arènsuiker, doch de opbrengst der arènboomen is hier over het algemeen gering.

11. Desa Lamoekih.

De grenzen van het desagebied zijn: ten noorden: een bruggetje over de waterleiding van Měnjali, waardoor het gescheiden wordt van het desagebied van Sěkoempoel; ten oosten: de toekad Tihing-tali, meer noordwaarts toekad Pěnarockan geheeten, die het scheidt van Galoengan's desagebied; ten zuiden: de boekit Pěngèlèngan, die het scheidt van het onafhankelijke rijkje Měngoei; ten westen en noordwesten: de boekit Tjěmara-gěsěng, die het scheidt van het desagebied van Silangdjana en Soedadji.

Oorsprong en ligging der desa.

Lamoekih of Lamboekih, in de awig-awig desa ook wel Goenoengsari genoemd, is, naar men zegt, een van de oudste desa's hier uit den omtrek. De desa's Sěkoempoel en Galoengan behoorden oorspronkelijk ook tot Lamoekih. Thans is zulks alleen nog het geval met een drietal gehuchten, nl. Njoeh, Nangka en Lěmaja, elk door een tiental huisgezinnen bewoond. Men is zich aldaar gaan vestigen, omdat in de nabijheid van Lamoekih geen plaats voor huizenbouw meer was. De desa is nl. gelegen op een zeer smallen bergrug, die aan de oost- en westzijde door diepe ravijnen wordt begrensd, terwijl het terrein ten noorden en ten zuiden der desa ook niet geschikt is voor hare uitbreiding. Aan de zuid- en westzijde wordt het desagebied door hooge gebergten omgeven, die één geheel vormen met het gebergte op het desagebied van Galoengan, waardoor beide desa's als in een kom gelegen zijn.

Desavereeniging.

De inwoners dezer desa voeren het beheer over een zeker gebied, waarvan hiervoren de grenzen werden opgegeven, doch dat aan de

daar verblijvende goden toebehoort (wong dèsa angertanin goemin Ida Batara di Goenoengsari). Een eerste plicht der desalieden is het dus om voor die goden te zorgen, hen de verschuldigde eer te bewijzen en offeranden aan te bieden. Daarom moeten er tempels voor die goden worden opgericht en goed onderhouden, want doet men dat niet, zoo heet het in de a wig - a wig, dan zullen de déwa's, vertoornd over die nalatigheid, tegenover hen tijgers en apen tegen de desalieden loslaten, om hun vee te verslinden en hunne aanplantingen te vernielen. De voornaamste tempels op dit desagebied zijn vier in getal, de poera-dèsa, poera-dalëm, één op den top van den berg Silangdjana, Tjëmara-gësëng genaamd, en één aan den voet van dien berg.

Voor het beheer van dat desagebied en in het bijzonder voor het onderhoud der genoemde tempels, vormen de desalieden eene vereeniging, waarvan een ieder lid moet worden één jaar na zijn huwelijk. Alle leden tezamen verrichten de op de desa rustende diensten; in de sima wordt daaronder ook opgenoemd het in orde maken der wegen tegen den tijd, dat de veldproducten rijp worden en de reizende kooplieden (pëngaloe) zich naar de desa begeven, om een deel daarvan op te koopen.

De regeling der dienstplichtigheid is in alle desa's dezelfde in hoofdtrekken, doch kan zeer uiteenloopen wat de détails betreft, naarmate van de uitgestrektheid van het desagebied, het aantal tempels, dat daarop voorkomt, en het aantal der inwoners. Deze verhouding nu is voor de lieden van Lamoekih zeer ongunstig; hun gebied strekt zich ver zuidwaarts uit, de tempels, die erop voorkomen zijn belangrijk, terwijl vele feesten en offeranden er voorgeschreven zijn. Het aantal dienstplichtigen daarentegen blijft stationnair, het bedraagt thans 40, doch heeft nimmer het getal 50 kunnen overschrijden; de desalieden meenen, dat dit een vloek is, die de goden op de desa doen rusten. Tengevolge daarvan is de dienstregeling zeer gestreng. Men wordt dienstplichtig één jaar na zijn huwelijk en blijft dit zoolang men werken kan, onverschillig of men één of meer zonen heeft, die ook reeds dienstplichtig zijn. De eenige redenen van vrijstelling zijn zeer hooge ouderdom en het niet hebben van een vrouw in huis, die voor het eten en het huishouden kan zorgen. De vrouwen der pëngajahs zijn ook dienstplichtig, doch alleen als werkzaamheden in de tempels moeten plaats hebben, die meer eigenaardig door een vrouw verricht worden, het bereiden der offeranden, het vervoeren daarvan etc.

Ook de jongelieden, die hoewel nog niet gehuwd zijnde toch reeds kunnen medewerken (troena), zijn reeds dienstplichtig, doch slechts voor een half aandeel van de getrouwde lui, terwijl hun tevens de zorg is toevertrouwd voor de përmadé's¹⁾, wanneer dezen in

¹⁾ Mediums in trance, in wier lichaam de déwa gevaren is, om aldus door hun mond zijn wil te openbaren; zoo'n persoon wordt dan déwakapiragan genoemd, een tot mensch geworden godheid. Zie Lieftrinck's „Bali en Lombok“, blz. 218—219. — Noot van de commissie.

een staat van geestvervoering geraken; overkomt hun een ongeluk, dan worden de troena's daarvoor gestraft. Wanneer de p̄rmadé eene vrouw is, dan zijn het de desamaagden (daä), die voor haar te zorgen hebben en aansprakelijk zijn. Voorts doen de meisjes nog dienst in de tempels, wanneer de een of andere godin begeleid moet worden, om te zingen, wanneer de godheid zal nederdalen, enz. Het aantal dier jongelieden van beiderlei kunne bedraagt in den regel een tiental.

De heerendienstplichtigheid rust op denzelfden grondslag als boven werd omschreven; de leden van het desa- en sawah bestuur zijn vrijgesteld. De troena's nemen aan geene diensten deel, die verricht moeten worden buiten de grenzen van het desagebied, dan alleen om, wanneer de ouderen gedurende meer dan twee dagen door den soeverein te werk gesteld worden, hun den teerkost na te dragen.

Van het lidmaatschap der desavereeniging zijn alleen buitengesloten de lieden, die melaatsch zijn. Ook mogen dezen niet wonen in de nabijheid der tempels of bovenstreams der beekjes, die het gebied doorkruisen en waarmede de velden bevoeid worden. Houden zij zich daaraan niet, dan wordt den soeverein verzocht hen naar het strand te verbannen, en weigeren zij te gaan, dan moeten zij gedood worden met een stok of een steen; wapens mag men tegen hen niet gebruiken. Zij mogen niet op het gebied der desa begraven worden en hunne goederen worden aangewend ter zuivering van het desagebied, dat door hen verontreinigd is (balik soempah).

De zelfstandigheid eener balische desa blijkt ook uit vele bepalingen der sima, waarbij zware misdrijven aan de berechting der desa worden onderworpen, ook als zij op het gebied van Lamoekih door lieden uit andere desa's gepleegd worden.

Vergaderingen.

Bij elke nieuwe maan (tilēm) komen de leden der desavereeniging tezamen in den dorpstempel en nemen op de balé-agoeng plaats in dezelfde volgorde als zij lid geworden zijn. Daar worden dan de belangen der desa besproken. De zes laatst bijgekomen leden, die dus geheel aan de onderzijde der balé gezeten zijn, dragen den naam van kasinoman en moeten zoo lang de andere leden bedienen, bij de feesten voor hen koken, en dergelijke mindere werkzaamheden verrichten, totdat zij naar boven schuiven door het bijkomen van nieuwe leden. Bovendien zijn twee der desaleden om beurten aangewezen, om voor alle benodigdheden ter sangkëpan te zorgen, zoomede voor het déjeuner, dat na afloop der vergadering genuttigd wordt, terwijl zij ook belast zijn met het doen van alle inkoop ter gelegenheid dat in de tempels offerfeesten zullen plaats hebben. Zij heeten saja. Wanneer buitengewone vergaderingen moeten plaats hebben, of er moeten werkzaamheden verricht worden, dan heeft de oproeping der desaleden plaats door den p̄njarikan, die een bepaald aantal slagen op de koelkoel doet weerklinken. Wanneer echter de desa s̄bël is, mag niemand in de tempels binnentreden, en aangezien daar ook het alarmblok is opgehangen, moet in